

כד. עבר זמן שתכלה רגל מן השוק אע"פ שהפסיד מצוה כתקנה, מדליק והולך כל הלילה^{יב} בברכה^{יג}.

כה. מי שהוא טרוד יכול להקדים ולהדליק בברכה מפלג המנחה ולמעלה, ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק^{יד}.

סדר ההדלקה והברכות

כו. המדליק בלילה הראשון מברך קודם ההדלקה^{יז} שלש ברכות להדליק נר שלחנוכה^{יח}, שעשה נסים, ושהחיינו, ובשאר הלילות מברך להדליק ושעשה נסים.

כז. בלילה הראשון מתחיל להדליק בנר היותר ימיני, ובלילה השני כשיוסיף נר נוסף יברך על הנר הנוסף שהוא היותר שמאלי ויפנה לימין להדליק שאר הנרות^{יט}.

כח. אחר שהדליק הנר הראשון אומר הנרות הללו אנו מדליקין וכו'^כ, ואין מנהגינו להקפיד במנין התיבות^{כא}.

כט. מי שלא ברך שהחיינו בלילה הראשון מברך בליל שני או בשאר הלילות בשעת ההדלקה^{כב}.

אשה וקמן

ל. נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס^{כג}, ואף מוציאות את האנשים ידי חובה^{כד}.

^{יב} שו"ע תרע"ב ס"ב, והעלהו גם בעץ חיים ק"ס ב', וזה דלא כשיטת הרמב"ם דאחר חצי שעה אינו מדליק.
^{יג} שתילי זיתים שם ס"ק ח'. והשמיט רבינו דברי מג"א סק"ו שכתב דדוקא אם בני הבית נעורים, אלא העיקר בד' מרן דפסק כשיטת תשובת רש"י והרשב"א וסיעתם דדין עד שתכלה רגל מן השוק אינו אלא למצוה מן המובחר, ולכן אינו תלוי אם בני הבית נעורים. וכ"כ בערך השלחן בד' מרן, גם מהרי"ץ בע"ח סתם הדברים דמדליק והולך כל הלילה ולא הביא דברי מג"א, והיינו כשיטת רבו, ובמקום אחר הארכנו בזה.

^{יד} שו"ע תרע"ב ס"ב, שתילי זיתים סק"ג. משנ"ב סק"ב, ועי' גם שתילי זיתים תרע"ב ס"ק כ"ב שעל זה סמכו להדליק בביהכנ"ס קודם צאת הכוכבים. ומבואר דד' רבינו השתילי זיתים דמש"כ מרן בלשון יש מי שאומר אינו כסתם ויש אומרים דהלכה כסתם, אלא משום שלא נזכר דין זה בשאר ראשונים, וכמו שהעלה כן בברכ"י כאן בד' מרן. [ודלא ככה"ח סק"י בשם תפלה לדוד ובית עובד].

^{יז} כל הברכות צריך לברך קודם ההדלקה, רמ"א תרע"ו ס"ב, וכ"ה בלשון תכלאל קדמונים המיוחס למהר"י בשרי.

^{יח} כ"ה נוסחת התכלאל, שתילי זיתים סק"ג, עץ חיים ק"ס ב', ושו"ת פעולת צדיק ח"ב סי' קמ"ג, נחלת יוסף מנהגים, סדור כנסת הגדולה ח"א עמ' תקפ"ב.

^{יט} שו"ע תרע"ו ס"ה, שתילי זיתים שם, עץ חיים קס"א א' שכל"ה מנהגינו, סדור כנסת הגדולה ח"א עמ' תקפ"ב.
^כ שו"ע תרע"ו ס"ד, שתילי זיתים סק"ח, ואע"פ שלא נזכר זה בתכלאל הקדמוניות, כבר נתפשט המנהג בפי הכל לאמרו כמש"כ בע"ח קס"א א' וכ"ה בתכלאל מהר"י משתא.

^{כא} שתילי זיתים סק"ח. וכ"מ מנוס' כנה"ג [שכנראה אותו נוס' משתלשל ובא מימות השתילי זיתים]. וכ"מ גם בנוס' ע"ח. ועי' עוד במאמר מקור התפילות בחוברת זו בארוכה.

^{כב} שו"ע תרע"ו ס"א שתילי זיתים סק"ג בשם הלבוש, ועי' שעה"צ סק"ג.

^{כג} שו"ע תרע"ה ס"ג.

^{כד} שתילי זיתים ס"ק י"א.

לא. יש אומרים שקטן שהגיע לחינוך מוציא ידי חובה אף לגדולים, וכן נהגו בכמה מקהילות תימן שהקטנים מדליקין עבור נשים שאין להם מי שידליק עבורן^{טז}, והכל תלוי במנהג^{טז}.

הדלקה על ידי שליח

לב. אדם שכבר הדליק וחוזר להדליק עבור אשה שאין לה בעל וכיוצא בזה יכול לחזור ולברך בהדלקה זו, בתנאי שעומדת שם ושומעת הברכה, אבל אם אינה שם אינו יכול לברך^{טז}.

אכסנאי

לג. אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן [ובפתילות] של נר חנוכה, ואם מקנה לו בעה"ב חלק בשמן [ובפתילות] במתנה א"צ להשתתף בפרוטה^{טז}. ואין צריך בעה"ב להוסיף שמן עבור המשתתף^{טז}.

לד. אם יש לאכסנאי פתח לעצמו הפתוח מחדרו לחצר או לרה"ר אע"פ שמדליקין עליו בביתו או שמשתתף עם בעל הבית צריך להדליק בפתחו אע"פ שאינו מיוחד לו אלא לשינה ואכילתו על שולחן בעל הבית^{טז}, אך לא יברך על הדלקה זו^{טז}.

לה. בן הדר אצל אביו וחלוקים באכילתם שאין הבן סמוך על שלחן אביו, יש אומרים שאין מועיל בזה השתתפות בפרוטה וכל אחד ואחד צריך להדליק^{טז}, ויש אומרים שאף בזה מועיל להשתתף בפרוטה עם אביו^{טז}.

^{טז} מנהג זה קיים בכמה מקומות ראה לדוגמא ס' פעולות צדיק (היב"ע) עמ' נ"ז על מנהג זה בעיר רדאע, וס' יהדות חבאן בדורות האחרונים עמ' צ"ה. [וכן שמענו מזקנים כן]. אמנם הגר"ש קורח שליט"א בספר עריכת שלחן כתב שמנהגיו שאין הקטן מוציא את הגדול בהדלקה, [אך מה שלמד כן מדברי השתילי זיתים צ"ע לענ"ד], וכן הגר"א אריה שליט"א אמר שבמקום שהיה אדם גדול שידליק לא היו מניחין לקטנים להדליק.

^{טז} שתילי זיתים ס"ק ט"ו, וכפי הנראה כיון רבינו לרמז על קיום מנהג זה.

^{טז} שתילי זיתים תרע"ו סק"ג כיון שהמצוה מוטלת על גוף האדם.

^{טז} שתילי זיתים תרע"ז סק"א, עץ חיים ק"ס ב'.

^{טז} שתילי זיתים שם.

^{טז} שלחן ערוך שם.

^{טז} שתילי זיתים סק"ג בשם כה"ג מטעם שכל הדלקה זו אינה אלא משום חשדא דומיא דחצר שיש לה שני פתחים, ועי' הכה"ג דמשמע דאף במקום שאין מדליקין עליו בביתו אינו מברך, וצ"ל דאיירי באופן שמשתתף עם בעה"ב ויוצא בהדלקתו שם שמקום אכילה עיקר ובה כיון שהדלקה בפתחו אינה אלא משום חשדא אינו מברך עליה. והדבר מדוקדק בדברי רבינו שפתח דלא סגי במה שמדליקין עליו בביתו או שמשתתף עם בעה"ב ור"ל דאיירי שיוצא עיקר חובתו בא' משני אופנים אלו ואפ"ה חייב להדליק משום חשדא ובה לא יברך. [ואמנם המג"א כתב להשיג על דברי הכה"ג מכח דברי הרמ"א בס"ג, אך לא העלה רבינו דבריו כיון דלא נקטינן כדברי הרמ"א ולכן לא העלה רבינו הגהה זו בס"ג].

^{טז} שתילי זיתים תרע"ז סק"ד בשם הפר"ח והוסיף שכ"מ ד' מרן השו"ע, וכן סבר מהרי"ץ בע"ח מהדו"ק ק"ס ב'.

^{טז} שו"ת פעולת צדיק ח"ב סי' ע"ד וחזר בו ממש"כ בע"ח מהדו"ק וציין בעץ חיים מהדו"ב למה שהעלה בתשו' הנ"ל.

לו. מי שלא הדליק נר חנוכה וגם אין עתיד להדליק באותו הלילה וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו כשרואה^{עב} נר חנוכה מברך שעשה נסים ובלילה ראשון מברך גם שהחיינו^{עג}.

איסור השתמשות לאור נר חנוכה

לז. אסור להשתמש לאור של נר חנוכה ואפילו תשמיש עראי שאין צריך עיון יפה אסור, ואף תשמיש של קדושה אסור^{עד}.

לח. ללכת לאור נר חנוכה מותר שאינו נקרא תשמיש^{עה}.

לט. לאחר שדלק הנר כשיעור חצי שעה מותר לכבות הנר או להשתמש לאורו^{עו}.

כבתה אין זקוק לה

מ. כבתה נר חנוכה קודם חצי שעה אין צריך לחזור ולהדליקה, ואפילו כבתה בע"ש קודם שקיעת החמה, והוא הדין אם כיבה את הנר בשוגג^{עז}, אבל אם כיבה במזיד צריך לחזור ולהדליקה בלא ברכה^{עח}.

מא. אע"פ שכבתה אין זקוק לה מצוה מן המובחר לחזור ולהדליקה בלא ברכה, בפרט כבתה בע"ש^{עט}, אך יזהר שלא ידליקנה מנר של מצוה^פ.

מב. אין להניח את הנרות במקום הרוח, ואם הניחם במקום הרוח וכבו, צריך לחזור ולהדליקם בלא ברכה^{פא}.

ההדלקה בביהכנ"ס

מג. מדליקין ומברכים בביהכנ"ס משום פרסומי ניסא^{פב}, לפי שיש בזה פרסום גדול וקידוש שמו יתברך כשמברכים אותו במקהלות^{פג}. ומניחין המנורה בכותל דרום

^{עב} ואין חיוב לראות את הנרות אלא אם רואה מברך. שתילי זיתים סק"ו בשם הפר"ח סי' תרע"ז.

^{עג} שו"ע תרע"ו ס"ג.

^{עד} שו"ע תרע"ג ס"א שתילי זיתים סק"ד.

^{עה} שתילי זיתים סק"ד בשם מהריק"ש.

^{עו} שו"ע תרע"ב ס"ב. ולא העלה רבינו השתילי זיתים שיטות הפוסקים המחמירים שהובאו בט"ז כאן ובמג"א סי' תרע"ז.

^{עז} שו"ע תרע"ג ס"ב.

^{עח} שעה"צ תרע"ב ס"ק ל"ב.

^{עט} שתילי זיתים ס"ק י"ג בשם מג"א.

^פ שתילי זיתים תרע"ד סק"ג בשם שכ"ג.

^{פא} שתילי זיתים תרע"ג ס"ק י"ג.

^{פב} שו"ע תרע"א ס"ז, ונתקבל מנהג זה בכל גלילות תימן כמובא בתכלאל מהר"י ונה, ועץ חיים ק"ס ב', מהרש"י הלוי זצ"ל דברי ש"ח עמ' רע"ו, מהר"י צובירי זצ"ל בסידור כנסת הגדולה, ואע"פ שלא נזכר ברמב"ם או בתכאליל הישנות.

ומסדר הנרות בין מזרח למערב^{פד} באופן שפני המדליק לכיוון דרום^{פה}, ומתחיל ביום ראשון בנר היותר ימיני שהוא בצד מערב ולמחרת בנר הסמוך לו כדי שיפנה לימין.

מד. נהגו להדליק בביהכנ"ס בין מנחה לערבית^{פי}, ואף באופן שמתפללין ערבית קודם צאת הכוכבים^{פז}, ומכל מקום כשמתפללים קודם צאת הכוכבים טוב להדליק אחר קדיש תתקבל דערבית^{פח}, וכן הנהיג רבינו מהרד"ם בביהכנ"ס של הנשיא רבי שלום הכהן עראקי זצ"ל. וכ"כ רבינו מהרי"ץ בעץ חיים^{פט}.
מה. לא נהגו להדליק בבית הכנסת בשחרית^צ.

הדלקה בערב שבת

מו. בערב שבת מדליקין מבעוד יום קודם הדלקת נרות שבת^{צא}.
מז. בביהכנ"ס מדליקין קודם הקבלת שבת^{צב}, ויש שנהגו להדליק קודם תפלת מנחה^{צג}.

הדלקה במוצאי שבת

מח. במוצאי שבת מדליק נרות חנוכה ואח"כ מבדיל בין בבית הכנסת ובין בבית^{צד}, ויש שנהגו בבית להבדיל ואח"כ להדליק נרות חנוכה^{צה}.

^{פג} שתילי זיתים ס"ק כ"א בשם מרן בב"י. וז"ל מהר"י ונה וכשם שמברך על הבתים כשמדליקין ג' ברכות כך צריך לברך על שלבתי כנסיות שהם נקראו מקדש שנאמר ואהי להם מקדש מעט בגוים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ע"כ. משמע מלשונם שטעם הברכה בביהכנ"ס משום דומיא דמנורה הוא.
^{פד} כדברי מרן בב"י שכן המנהג הפשוט וכרבי במנחות צ"ח ב' דכך היו מסודרין הנרות במנורת ביהמ"ק וכפסק הראב"ד פ"ג מבית הבחירה הי"ב, ורש"י בפ' החומש, ושלם כד' הרדב"ז בתשו' ח"ג סי' תק"י שיש להניח הנרות בביהכנ"ס מצפון לדרום כר"א בר"ש במנחות שם שפסק הרמב"ם כותיה.
^{פה} כן המנהג כדמוכח מלשון מרן בב"י, ודלא כמשנ"ב ס"ק מ"ג בשם תשובת חת"ס או"ח סי' קפ"ו, וכפי שהעירו כמה מחכמי הזמן ע"ד החת"ס, עי' ס' פסקי תשובות.
^{פז} רמ"א תרע"א ס"ז. וכה"ה בנחלת יוסף מנהגים.
^{פח} שתילי זיתים ס"ק כ"ב.
^{פט} ק"ס ב'.

^צ דברי ש"ח עמ' רע"ו.

^{צא} שו"ע תרע"ט.

^{צב} שתילי זיתים תרע"א ס"ק כ"ב, והשמיט דברי הרמ"א שכתב דיש נוהגין להדליק קודם מנחה, כיון שמהנה צנעא להתפלל תפלת מנחה בעש"ק בעוד היום גדול.

^{צג} הגר"א אריה שליט"א, וזה כמנהג שהביא הרמ"א הנ"ל. [ומתבאר מזה שלא נהגו אבותינו להקדים תפלת מנחה בעש"ק של חנוכה ודלא כהפוסקים שכתבו להקדים תפלת מנחה עי' נזירות שמשון דה"ח פמ"ג תרע"ב א"א סק"ו, ובא"ח].

^{צד} רמ"א תרפ"א ס"ב ושתילי זיתים שם סק"א, וכ"מ בעץ חיים קס"א א', דברי שלום חכמים עמ' רע"ו, שו"ת החיים והשלום סי' קי"ז, ולהבדיל העידו על המנהג הגר"ש מחפוד שליט"א, הגר"מ צובירי שליט"א, הגר"פ קורח שליט"א.

[ולא נהגו לברך בורא מאורי האש קודם הדלקת נ"ח אף הנוהגים כן קודם קריאת המגילה שלא כדברי עץ חיים בשם פרח שושן כלל ג' סי' ב', ובאמת לא נזכר בפר"ש לענין חנוכה אלא לענין קריאת מגילה ות"ת עיי"ש, אלא דס"ל למהרי"ץ דה"נ נהנה מאור הנר שמדליק לאורו את הנ"ח ונמצא שנהנה מאור הנר ויש לו לברך].

מט. שכח ולא הבדיל בתפלה יבדיל על הכוס ואח"כ ידליק, וזה דוקא ביחיד אבל בצבור אומר ברוך המבדיל וידליק ואח"כ יבדיל על הכוס^צ.

הנותר מן השמן והפתילות

נ. הנותר מן השמן והפתילות הצריך לשיעור הדלקה או באופן שנתן יותר משיעור והקצהו בפירוש למצוה הרי זה אסור בהנאה ועושה לו מדורה לשרפו^צ.

סדר התפלה וקריאת התורה בחנוכה

נא. במזמור ארוממך שאחר הודו מוסיפים פסוק מזמור שיר חנוכה הבית לדוד.

נב. יש מהשאמי שנהגו שאין אומרים פסוק והוא רחום כיון שאין בימים אלו נפילת פנים^{צח}.

נג. בתפלה בברכת מודים מוסיפים על הנסים, שכח ולא אמר אם נזכר קודם שחתם בשם חוזר, ואם אחר שחתם בשם אינו חוזר^{צט}.

נד. גומרים את ההלל בברכה תחלה וסוף, יש שנהגו לקרותו בקירוי^ק, ויש שנהגו לקרותו יחדיו בנעימה^{קא}.

נה. קריאת התורה – בחנוכה קורין בפרשת הנשיאים שבפרשת נשא, ביום ראשון של חנוכה כהן פותח וקורא בברכת כהנים וידבר ה' עד לפני המשכן^{קב}, לוי עד לחנוכה המזבח^{קג}, וישראל קורא עד נחשון בן עמינדב.

נו. ביום שני ושאר הימים כהן קורא עד מלאה פר אחד בן בקר, לוי עד ביום השלישי, וישראל חוזר וקורא כל הפרשה ביום השני וכו'^{קד}.

^{צה} הגר"ע בסיס שליט"א, וכן מסר הגר"פ קורח שליט"א שיש נוהגים כן, וכן מנהג רבים בקהילותינו.

^{צז} שתילי זיתים תרפ"א סק"ב.

^{צח} שו"ע תרע"ז ס"ד. המנהג שנהגו בקהילות בתימן לסחוט השמן מן הפתילות ולהשתמש בו לנר ביהכנ"ס (ראה מצפונות יה"ת עמ' קל"ב) או לסגולה (ראה עריכת שלחן), נראה שהטעם הוא משום שמן זה הוא כשמן הנותר על השיעור שלא הוקצה למצותו.

^{צט} כ"כ בתכלאל מהר"י ונה [מתפרסם מכת"י בגליון זה] עפ"י דברי מהר"ס קורח זיע"א בספר היראה, וכן נהגו במחוז דמאר כמש"כ הגר"ח דחבש שליט"א בסדור שתילי זיתים.

^צ שו"ע תרפ"ב ס"א. וכתב בשתילי זיתים סק"ג בשם הט"ז שיכול לומר אחר שגמר התפלה בלשון בקשה תעשה לנו נסים כשם שעשית לאבותינו וכו'.

^ק כן נהגו ברוב קהילות הבלדי, ומקצת מקהילות השאמי. וחזק לקיים מנהג זה מהר"י צאלח זיע"א בשו"ת פעולת צדיק ח"א סי' מ"ח ועץ חיים ח"ב ל"ה ב'.

^{קא} כן המנהג ברוב קהילות השאמי ראה סדור כנסת הגדולה ח"ב עמ' תקי"ב. וכן הובא בגליון בית הלל קובץ ה' עמ' י"ב בהערה שכן מנהג כל בתי הכנסת השאמי בעי"ת צנעא. ע"כ. וכן נהגו גם במקצת מקהילות הבלדי. ושינוי המנהג הקדום נעשה על ידי מהר"ד חותר זיע"א בביהכנ"ס שרעבי שעמד בראשה [כמובא בדברי מהר"ש מנצורה בקובץ בית הלל שם וגילה בחלום שטעמו עפ"י חכמת האמת, ובסערת תימן עמ' ט"ו] ובעיקר ע"י מהר"ד משרקי זיע"א כמבואר בתשובתו ברביד הזהב סי' י"א טעמו ונימוקו.

^{קב} שתילי זיתים תרפ"ד סק"ג, וכן המנהג בין בשאמי בין בבלדי. [ודע דהמנהג הקדום עפ"י התיגא' לקרוא לכהן ברכת כהנים בלבד כמו שהביא מהר"י צובירי זצ"ל בסידור כנסת הגדולה ח"ג עמ' רי"ו].

^{קג} שתילי זיתים תרפ"ד סק"ג.

נז. ביום השמיני כהן קורא עד ביום התשיעי לוי קורא עד ביום העשירי ישראל קורא עד כן עשה את המנורה^{קד}.

נח. מוסיפים אחר שיר של יום מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, ויש בשאמי שנהגו שאין אומרים שיר של יום אלא מזמור שיר חנוכת הבית בלבד^{קי}.

ראש חודש טבת

נט. ראש חודש טבת שחל בחול מוציאין שני ספרים, בראשון קורין שלשה בקריאת ראש חודש, ומוציאין ספר שני ואומרים בזמן הוצאתו מזמור שיר חנוכת הבית לדוד וקורא הרביעי בחנוכה.

ס. טעו בר"ח טבת שחל בחול והתחילו לקרוא בשל חנוכה כיון שהתחיל ובירך על של חנוכה לא יפסיק אלא ישלימו קריאת חנוכה ויקראו אח"כ של ר"ח^{קי}, ויש אומרים שיפסיק ויקרא בשל ר"ח^{קח}.

שחרית של שבת

סא. בשבת של חנוכה מוציאין שני ספרים באחד קוראין שבעה קרואים בפרשת השבוע ומוציאין ספר שני לקרוא בשל חנוכה, ובזמן הוצאתו אומרים מזמור שיר חנוכת הבית לדוד^{קט}, אחר קריאת ספר שני למנהג השאמי אומרים קדיש^{קי}, ולמנהג הבלדי אינו אומר קדיש.

סב. ומפטירים רני ושמחי (זכריה ב' י"ד – ד' ט'), ואם חלו שתי שבתות בחנוכה מפטירין בשבת השניה ויעש חירום (מלכים א' ז' מ' – נ').

סג. חל ר"ח טבת להיות בשבת קורין בשלשה ספרים, ומנהגינו שקורא בראשון בפרשת השבוע שבעה קרואים^{קי} ואומר אחריו קדיש, ומוציאין ספר שני ובזמן הוצאתו אומרים מזמור השמים מספרים^{קיב} וקורא בשל ר"ח ואומר אחריו קדיש,

^{קד} ראה תשובת הגאון מהר"י קורח זיע"א בס' משכיל דורש עמ' רי"ב שאם טעה החזן וקרא עם הראשון כל הפרשה, מכל מקום יחזור ויקרא עם השני כל הפרשה וכן עם השלישי, ולא יחלק הפרשה לשני ולשלישי, עיי"ש הטעם והובא בעריכת שלחן כאן.

^{קה} שולחן ערוך תרפ"ד ס"א, אע"פ שלד' הרמב"ם אין קורין אלא עד סוף פרשת הנשיאים וכ"ה בתכאליל העתיקים, מ"מ נתפשט המנהג בין בשאמי בין בבלדי כדברי מרן בשו"ע לקרוא עד כן עשה את המנורה וכ"ה בתכאליל המאוחרים [כגון מהר"י ונה] כמש"כ מהר"י צוברי זצ"ל כנסת הגדולה ח"א עמ' תקפ"ח ותקפ"ט, והוסיף שמנהג זה הוא העתיק בעולם שכן הובא כבר במסכת סופרים ובדברי רס"ג וס' האשכול והרד"א.

^{קי} כמבואר בשתילי זיתים סי' קל"ד ס"ק י"ב, וסדור כנסת הגדולה, וכ"כ בספר נחלת יוסף מנהגים.

^{קיז} שתילי זיתים תרפ"ד ס"ק י"ד והשמיט הגהת הרמ"א שכתב להפסיק ולקרות בשל ר"ח. וכן הסכמת רוב האחרונים כמש"כ בבה"ל שם.

^{קח} עץ חיים קס"ג א' העלה שיטת הרמ"א.

^{קט} סדור כנסת הגדולה ח"א עמ' תק"צ.

^{קי} שתילי זיתים תרפ"ד סק"ז.

^{קיא} שתילי זיתים תרפ"ד סק"י. מהרי"ץ בע"ח, נחלת יוסף מנהגים.

^{קיב} סדור כנסת הגדולה ח"א עמ' תקצ"א. [ויש שנהגו גם בהוצאת ספר שני לומר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד].

ומוציאין ספר שלישי ובזמן הוצאתו אומרים מזמור שיר חנוכה הבית לדוד וקורא בשל חנוכה, למנהג השאמי אומר אחריו קדיש, ולמנהג הבלדי אין אומר קדיש אחריו. ומנהגינו שאין מוסיפין בהפטרה מפסוקי ראש חודש^{ק"י}.

הזכרה בברכת המזון

סד. בברכת המזון בברכת הארץ מוסיפים על הנסים שכח ולא הזכיר אם נזכר קודם שחתם בשם חוזר, ואם אחר שחתם בשם אינו חוזר, וכשיגיע להרחמן ואמר הרחמן יעשה עמנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיה וכו'^{ק"י}.

סה. בשבת של חנוכה אם הזכיר של חנוכה ולא הזכיר של שבת כשחוזר ומברך אינו מזכיר של חנוכה כיון שאינה חובה^{קטז}.

מנחה של שבת

סו. אין אומרים צדקתך במנחה של שבת^{קטז}.

אבלות (ר"ל) בחנוכה

סז. נהגו לומר את ההלל בבית האבל^{ק"י}.

סח. אסור להגלות ספר תורה מבית הכנסת ולהוציאו למקום אחר. לפיכך בבתי אבלים וחתנים אין קורין בתורה בשני וחמישי ובמנחת שבת מלבד בראש חדש או חנוכה שקורין קריאת המאורע בנגינתה ובטעמיה כל הקהל יחד מתוך החומש^{ק"י}.

סט. מברין את האבל בחנוכה^{ק"ט}.

^{ק"ג} ע"י שתילי זיתים תכ"ה ס"ב שהעלה הגהת הרמ"א שבשבת ור"ח שיום ראשון שלמחרתו הוא ג"כ ר"ח אין מוסיפים פסוק ראשון ואחרון מהפטרת מחר חודש, ודלא כמנהג שהביא מרן שם, סדור כנסת הגדולה ח"א עמ' תקצ"א.

^{ק"ד} רמ"א סי' תרפ"ב ס"א והעלהו בשתילי זיתים.

^{קטו} שתילי זיתים סי' קפ"ח ס"ק ט"ז בשם המג"א, אמנם המשנ"ב בשעה"צ ס"ק כ"א כתב דלא העתיק דברי המג"א דדבריו אינן מוכרחין כמ"ש בפמ"ג, ור"ל שהפמ"ג הניח דברי המג"א בצ"ע, אמנם הפמ"ג לא פירש מאיזה טעם הניח בצ"ע, אך בח"א כלל קנ"ד סעיף ט"ל נחלק דמה שהזכיר בבהמ"ז הראשונה כמאן דליתא דמיא, [ולפלא שלא הביאו המשנ"ב], וראיתי שכן הקשה גם האבנ"ז או"ח סי' ק"ז אות ד', ולענ"ד אי משום הא לא קשיא דהרי ק"ל בסי' קפ"ח ס"ט דאע"ג דשכח א"צ לחזור ולזמן, אלמא דלאו כמאן דליתא הוא.

^{קטז} שו"ע רצ"ב ס"ב שתילי זיתים שם סק"ה שם, רמ"א תרפ"ג ס"א, פעולת צדיק ח"ג סי' ק"נ.

^{ק"ז} מהרש"י הלוי בשם חמיו מהר"א הכהן דברי ש"ח עמ', שו"ת החיים והשלום סי' קמ"א, סדור כנסת הגדולה ח"א עמ' תש"ג. והנה רבינו השתילי זיתים סי' קל"א ס"ק י"א העלה שיטת הפוסקים דאין אומרים הלל בבית האבל ובשם מג"א כתב דבחנוכה טוב שיאמר כל אחד בביתו, אמנם בסי' תכ"ב כתב שאם יש מקומות שנהגו לאמרו אין מוחין בידם, ונראה שרמז בזה על מנהג תימן שנהגו לאמרו. [וכיוצ"ב כתבנו לעיל הע' סד לענין המנהג לצאת על ידי קטן בהדלקת נ"ח].

^{ק"ח} מהר"י צובירי זצ"ל הלכות קריאת התורה בראש תא"ג פרשה מפורשה.

^{ק"ט} שתילי זיתים סי' תר"ע סק"ח.

בירור מקיף על אמירת 'הנרות הללו' שאומרים בחנוכה

א. מקורה. ב. חובת האמירה, ומקומה. ג. מהות האמירה ועניינה. ד. ההקפדה במנין התיבות. ה. הנוסחות בזמנינו בקהילות השונות. ו. שנויי גירסאות- וביאורים.

הנה כבר בדורות הקדומים מתקופת הגאונים, נראה שנחלקו המנהגים באמירתה, שהרי אינו מופיע בסדרי הגאונים, ורק במ"ס שגם היא מהגאונים כידוע.

ובתקופת הראשונים נראה שהתחיל להתקבל בהרבה קהילות, ויותר בקהילות אירופא-אשכנז, כמו שרואים מהראשונים שהביאוהו שרובם מקהילות אלו, והרמב"ם לא הביא זה ג"כ נראה שלא נתקבל עדיין במקומו. ובמשך הזמן נתקבל בכל הקהילות כך שלפני כחמש מאות שנה בקירוב אנו מוצאים את נוס' זו שנויה בקרב פוסקים רבים מרוב המקומות.

ובתימן בתקופת רבותינו השתילי זיתים [כדמוכח ממש"כ בסי' תרע"ו סק"ח יעו"ש] ומהרי"ץ כבר היו אומרים אותו, [רק מאחר גלות מוזע כנראה], אבל הרבה קודם אין ראיה שהיו אומרים, ואדרבא כמו שרואים בתכלאל מהריב"ש ומהר"י ונה [שהיו כמאה שנה קודם] שלא הביאוהו נראה שלא, וגם מהרי"ץ שהביאו (בע"ח ח"א ע' קסא) כתב: "ועכשיו נהגו לומר הנרות הללו" וגם בע"ח הוסיף בזה"ל: והוא ע"פ הש"ע סימן תרע"ו עכ"ל. הרי שמשמע שהיתה הוספה מחדש סמוכה לו. [אמנם יתכן מאוד שהיו מקומות אחרים שאמרוהו מקדם ע"פ הטור והש"ע].

ועכ"פ מאז בכל ערי תימן וגלילותיה, נתקבל הדבר באהבה לאומרו בשמחה של מצוה.

א. מקורה

ישועתיך; ואומר, ברוך אתה שהחיינו; ואומר, ברוך אתה שעשה נסים. אילו למדליק, אבל לרואה, אינו אומר ביום ראשון אלא שתיים, שהחיינו ושעשה. מיכאן ואילך, המדליק מברך להדליק, ומתנה; והרואה אומר, שעשה נסים. ע"כ.

והביאוהו הרבה ראשונים ה"ה שו"ת מהר"ם מרוטנברג (חלק ד, דפוס פראג סימן סו), תשב"ץ קטן (סימן תקעו), רבינו ירוחם – (תולדות אדם וחוה נתיב ט חלק א דף סא טור ב), הרא"ש (שבת פרק ב), טור (אורח חיים סימן תרעו), הגהות מיימוניות (הלכות מגילה וחנוכה פרק ג), ובס'

המקור הקדום ביותר שבידינו לאומרה הוא במסכת סופרים (פרק כ הלכה ד [ולפנינו הוא בה"ו]) שכן בזה"ל: כיצד מברכין, ביום הראשון המדליק מברך שלש, והרואה שתיים. המדליק אומר, ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וציונו להדליק נר של חנוכה, ומתנה ואומר, הנירות האילו אנו מדליקין על הישועות ועל הניסים ועל הנפלאות, אשר עשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים, וכל [מצות] שמונת ימי חנוכה הנירות האילו קודש [הם], ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד, כדי להודות שמך על נפלאותיך ועל ניסיך ועל

לקט יושר (חלק א אורח חיים עמוד קנא ענין ד, ובע' קנב ענין א), וכ"כ האבודרהם (חנוכה), ובספר המנהגים (טירנא, חנוכה), וכ"ה בספר האגודה [בשינויים רבים]. ובשו"ת מהרש"ל סימן פה, ומהרי"ל (מנהגים, הלכות חנוכה), ובשו"ת מהרי"ל (סימן קמה), בית יוסף (סימן תרעו) ובשו"ע ס"ד ולבוש, וש"פ.

ב. חובת האמירה, ומקומה.

א. הנה מל' המסכת סופרים הנ"ל מבואר שאומר אותו בתוך סדר הברכות לאחר ברכת להדליק, וענין אמירתו הוא להתנות, כמש"כ "ומתנה ואומר" וכו' וצ"ב ענין תנאי זה, וגם שלפ"ז לכאורה הוא כחיוב ממש.

ובאמת כ"כ בספר התשב"ץ (קטן סימן תקעו) בזה"ל: זה מצאתי במסכת סופרים שחוב הוא לומר אחר הדלקת נר חנוכה הנרות הללו וכו'.

וכ"מ בהגהות מיימוניות (הלכות מגילה וחנוכה פרק ג, ב) במס' סופרים פ"ב שיש לומר אחר ההדלקה נוסח זה הנרות הללו וכו' ועל ישועתך ברוך שהחיינו ואשר עשה נסים. וכן היה רגיל מהר"ם ז"ל, ע"כ:

וכע"ז כתב בשו"ת מהרי"ל (סימן קמה) "גם תימא אשר שמעתי מגדולים וההמון נוהגין בו (כן, פ') לברך נס קודם זמן ואחר כך מתנהג הנרות הללו כו', ובכמה מקומות ראיתי ממסכת סופרים (פרק כ' ה"ו) הנוסח אינו כן, שאומר שמברך להדליק ומתנה ואומר הנרות כו' [ואח"כ שהחיינו, שם] ואחר כך נס. וכן העתיקו הגדול בחיבור הגהות בספר רמב"ם (הגהות מיימוני חנוכה פ"ג אות א.).

וכ"מ בלקט יושר (חלק א אורח חיים עמוד קנב ענין א)^{קא} הנרות הללו וכו' ועל ישועתך. ברוך

^{קב} וע"כ מש"כ בהגה לתקן אולי צ"ל ומדליק, או אולי צ"ל מתחיל. אינו נכון.

^{קא} אך עי' בלקט יושר (שם עמוד קנב ענין ד): "ולאחר שאמר הנרות [הללו] היה מנגיין מעוז צור ישועתי". הרי דמבואר להדיא דהיינו אחר גמר כל

שהחיינו, ואשר עשה נסים. וזה הנוסח כתבתי מכתב יד וכן מהר"י מינץ יצ"ו, וראיה שהקדים שהחיינו לאחר עשה נסים, ולפי שמצאתי במסכת סופרים (פרק כ' ה"ו) ורציתי לדקדק ברוך שהחיינו ואשר עשה נסים אין מנוסח הנרות הללו, אלא סדר ברכות הוא מונה. ולא הודה לי מה"ר יעקב מיישטרי יצ"ו אלא הנוסח כן הוא.

מבואר בדבריהם שסדר האמירה הוא כמש"כ לפנינו במ"ס בתוך סדר הברכות לאחר ברכת להדליק. ואעפ"כ לא כתבו אינהו שהוא חוב, כמש"כ התשב"ץ. וי"ל שאינו חובה ממש וצ"ע.

ב. ובכמה ראשונים לא נת' סדרו כלל, רק שאומרים אותו אחר ההדלקה ובפשטות י"ל דהיינו אחר כל ההדלקה וי"ל עוד בשם צדדים בדבר או אחר הדלקת נר ראשון שהוא החובה העיקרית, או שאת שני הברכות מברך לאחר ההדלקה ג"כ, ולפ"ז יתכן שאין כאן מח' גמורה, ולכולהו מיקום האמירה הוא אחר ברכת להדליק, וקודם ברכות שע"נ וזמן. וראה הערה.

וכמש"כ בשו"ת מהר"ם מרוטנברג חלק ד (דפוס פראג) סימן סו בזה"ל: "גרסי' במס' סופרים (פרק כ') המדליק נר חנוכה אחר שהדליק אומר הנרות הללו וכו' ועל ישועתך"^{קב}.

וכ"כ הרא"ש (מסכת שבת פ"ב) "ובמסכת סופרים (פ"ב הלכה ו) כתוב כיצד מברכין המדליק מברך שלש בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה כו' ואומר הנרות הללו וכו' ועל ישועתך. ושמעתי שרבינו מאיר ז"ל היה אומר אותו.

הדלקת הנרות. וצ"ל דלאו סתראי נינהו והא ידידיה הא דרביה בעל התורה"ד. ועי' שם (עמוד קנא ענין ד): "ואמר מי שהדליק בב"ה צריך לומר הנרות הללו, אבל המשתתף אין צ"ל הנרות הללו". הרי שיש דינים באמירתו. וצ"ע.

^{קב} יש להעיר שגם בהגמ"י כתב אחר ההדלקה, ואעפ"כ מבואר דהיינו בתוך סדר הברכות, וא"כ יתכן אף ששיטתו כן היא. וכן בשאר הראשונים לא בכולהו מוכרח דפליגי יעו"י היטיב.

וכ"כ במרדכי פ' במה מדליקין (שבת פרק במה מדליקין רמז רסב): הגה"ה העתקתי ממסכת סופרים [שם הל"ו] מדליק ואומר הנרות האלו אנו מדליקין על הישועות ועל הנסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו ע"י כהניך הקדושים וכל שמונת ימי חנוכה הנרות האלו קודש (הם) ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותם בלבד כדי להודות את שמך על נפלאותיך ועל נסין ועל ישועתיך. וגם שמעתי אומרים שמורי רבינו הר"מ ז"ל אומרו עכ"ה:

וכ"פ בשו"ע (או"ח סי' תרעו סעיף ד) - אחר שהדליק, אומר: הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות וכו'.

ג. ומצאנו גם מהראשונים שכ' להדיא שהוא מנהג גרידא וכמש"כ רבינו ירוחם - (תולדות אדם וחוה נתיב ט חלק א דף סא טור ב) ז"ל: יש שנהגו לומר כשמדליקין נר חנוכה אחר שמברכי' הנרות הללו וכו' ועל ישועותיך. ונהגו כן לפי שכתוב במסכת סופרי' כיצד מברכין המדליק מברך שלשה להדליק וכו' שעשה נסים ושהחיינו וכן היה נוהג הר"מ בהדלק'.

ולסיכום א"כ יש לנו לחלק את השיטות לכל הפחות לשלשה א, התשב"ץ, וקרובים לזה ההגמ"י ומהרי"ל בשו"ת, ולקט"י. שחובה היא לאומרו ובדוקא בסדר שבתוך הברכות, וכך היתה התקנת חז"ל מתחילה. ב, שאומרו אחר כל ההדלקה [וכ"מ מבואר במחזור משנת שכח ע' 92 בבי"מ] או כב' הצדדים הנז' בשיטה זו כמש"כ לעיל. ומ"מ צריך לאומרו, כמבואר במ"ס, וכ"פ רוב הפוס' וכ"פ מרן השו"ע. ג, מנהג גרידא ע"פ מ"ס.

והנראה בפשיטות שיסוד מח' הראשונים הינה מחילופי הגי' במ"ס שם, והיינו האם גרסי' מילות "ומתנה" או לאו, [ונראה שהתשב"ץ למד מזה שהוא חוב גמור מה שאין כן שארא, או שנאמר שגרס להדיא כן במ"ס "שחובה היא"] וכן יתכן גם שחלוקים בגי' במקום האמירה דהיינו שי"ג שאומרו לבסוף אחר כל הברכות, אם כי הגם שאינו רק השערה בעלמא הוא שינוי גדול שאינו מצוי כ"כ, ויש מזה סייעתא למש"כ לעיל כצד שאין מח'.

וכ"כ במרדכי פ' במה מדליקין (שבת פרק במה מדליקין רמז רסב): הגה"ה העתקתי ממסכת סופרים [שם הל"ו] מדליק ואומר הנרות האלו אנו מדליקין על הישועות ועל הנסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו ע"י כהניך הקדושים וכל שמונת ימי חנוכה הנרות האלו קודש (הם) ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותם בלבד כדי להודות את שמך על נפלאותיך ועל נסין ועל ישועתיך. וגם שמעתי אומרים שמורי רבינו הר"מ ז"ל אומרו עכ"ה:

וכ"ה בטור (אורח חיים סימן תרעו) "המדליק אחר שהדליק אומר הנרות הללו וכו' ועל ישועתך וכן היה נוהג ה"ר מאיר מרוטנבורק וא"א הרא"ש ז"ל".

ובבית יוסף (ד"ה גרסינן) כתב: גרסינן במסכת סופרים (פ"כ ה"ו) המדליק אחר שהדליק אומר הנרות הללו אנו מדליקין וכו'. כתבו הרא"ש בפרק במה מדליקין (סי' ח) וכתב ששמע שרבינו מאיר היה אומר אותו וכן כתוב בהגהות מרדכי (סי' רסח):

והאגודה כתב: הרואה נר חנוכה חייב לברך ודוקא שהוא במדבר או בספינה ואינו יכול להדליק אבל המדליק בלילה הראשון יברך שלש בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר חנוכה, שעשה נסים ושהחיינו. ובשאר הלילות אין מברך זמן. ואחרי ההדלקה יאמר הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה על ידי כהניך הקדושים והנרות הללו קודש הם ואין אנו רשאים להנות לאורן זולתי לראותן בלבד להודות לשם קדשיך על נסין ועל גבורתך ועל תשועתך, והכי איתמר במסכת סופרים. ע"כ.

ובאבודרהם (חנוכה) -ואמרינן במסכת סופרים (פ"כ ה"ד) המדליק נר חנוכה אחר שהדליק אומר הנרות הללו וכו' ועל ישועתך. וכן היו נוהגין לומר ה"ר מרוטנבורק והרא"ש.

וכן עיקר לדינא וגם מהר"ם עשה כן וכן הוא בתשו' מהרי"ל, וכן אנו נוהגים:

אך דבריו צ"ע שהרי מצינו גי' זו בעוד כמה ראשונים, וכולהו בט"ס ניתלי. ועוד צ"ל שלא ראם כלל דאל"כ האם גברא אגברא קרמית, וברור שאין ראיה מגי' הטור לגי' שאר ראשונים. ובמש"כ שכן פירשו הכוונה זה יובן להטור וש"ר אך דוחק הוא לראשונים שכתבו להדיא כן, ועוד שגם הלשון "ומתנה" שהביאורו הראשונים הנז' דחוק הוא לפ"ז. וכל שכן שצ"ב לשון התשב"ץ שחוב הוא.

הכרעת המהרש"ל

והמהרש"ל בשו"ת (סימן פה) דעתו שיאמר זה אחר כל הברכות אך מיד אחר הדלקת הנר הראשון. וז"ל: ויברך כל הברכות עובר לעשייתן ומיד אחר גמר הדלקת הנר הראשון שהוא עיקר יאמר הנרות הללו ויגמור ההדלקות בעוד שאומר הנרות כו'.

וכן הסכימו כל האחרונים, עי' בט"ז סימן תרעו סק"ה משמו, וכ"כ המגן אברהם שם סק"ג משמו, וכ"כ בשת"ז סק"ח, וכ"פ בקצור שו"ע – (הלכות חנוכה סימן קלט – יב), וכ"פ הבן איש חי – (הלכות שנה ראשונה – הלכות חנוכה), ומ"ב סק"ח, וערוה"ש ס"ח, כה"ח כח, וש"א. [ועי' גם חמדת ימים חנוכה, א].

והבנת שיטה זו תלויה בהבנת שיטות הראשונים האמצעית דלעיל והוא או שכך דעתו בדעתם, או שהוא כפשרה בינותם.

וכמשנ"ת בדבריהם היינו תוך כדי הדלקת הנרות ועי' בזה בשו"ת מנחת יצחק (חלק ו סימן סד).

דעת הפרמ"ג דלא כמהרש"ל

במקום האמירה

כ' הפרי מגדים (אשל אברהם - או"ח סימן תרעב) "ומיהו לכתחלה ודאי יברך הברכות קודם שידליק נר ראשון וידליק כל הנרות ואח"כ יאמר הנרות הללו לאחר גמר הדלקתן דלמה יפסיק בין ברכה

ועי' בפר"ח שכ' שי"א שיאמר כן קודם שיברך שע"נ, [וכוונתו להב"ח שם שמסיק כן להלכה ולמעשה]. ואין זה מחוור להפסיק בברכות אלא אחר כל הברכות יאמר אותו, וכן אנו נוהגים. ע"כ. והביאו בכה"ח ל.

ויש לעמוד על זה שלא מצאנו מנהג כזה בימינו, שיאמרוהו בסדר הברכות למרות שלהדיא כן מבואר בכמה רבואתא, וכ"ה במ"ס לפנינו, ושכן יתכן גם דעת ש"ר.

ובאמת הטעם לזה הוא מחמת החלטת השו"ע בסי' תרע"ו ס' א-ד. והרמ"א [בד"מ, ובש"ע ס"ב, והעלהו השתילי זיתים] שמברכים הכל קודם ההדלקה ואח"כ אמירת הנרות וכמבואר כ"ז להדיא שם, והוא ע"פ האבודרהם שכתב כן בשם הר"ר יונה וכמו שהביאו בב"י יעו"ש. וכ"כ רבינו בשת"ז סק"א משמם.

ומ"מ צ"ב מדוע לא העלו הם את חילוקי הדעות הנ"ל, ומצאתי שעמד בזה בערוך השולחן שם סעיף ה שכ' ז"ל: ואמת שכן הוא במס' סופרים [פ"כ ה"ו] וז"ל המדליק מברך להדליק נר ואומר הנרות האלו אנו מדליקין וכו' ועל ישועתך ברוך אתה ד' שהחיינו ואומר שעשה נסים וכו' עכ"ל ובהגהת מיימוני פ"ג [אות ב'] כתב שכן עשה מהר"ם ע"ש.

אמנם רבינו הרמ"א כתב שמברכין כולם כאחת קודם ההדלקה, וטעמו ברור דאיך אפשר להפסיק בין הברכות ובע"כ כיון שלהדליק מברך מקודם ממילא דגם אלו צריך לברך מקודם כדי שלא להפסיק.

ונ"ל ברור דגם במס' סופרים אין הכוונה שיאמר השתי ברכות אחר הנרות הללו, וראיה שהרי הטור כתב לעשות הג' ברכות ביחד, ואח"כ כתב בשם מס' סופרים לומר הנרות הללו ושכן היה נוהג מהר"ם והרא"ש ז"ל ע"ש. הרי להדיא שכן פירשו הכוונה או שטעות הוא במסכת סופרים, וצ"ל השתי ברכות מקודם דהרבה טעות נפלו בה כידוע,

שיאמרה אחר כל ההדלקה מ"מ מאחר שכ"כ רבו בעל השתילי זיתים להדיא לא הוה שתיק אי ס"ל לחלוק, גם המנהג יוכיח].

ויש לציין את מש"כ בשו"ת שיח יצחק (סימן שמו) חקירה, אם מותר לומר נוסח הנרות הללו לאור נר חנוכה. ומסיק לענ"ד נראה דמותר, דהרי קיימ"ל בסימן תרע"ד [ס"א], שמדליקין מנר לנר לצורך נר חנוכה, ולצורך המצוה מותר להשתמש עם הנר חנוכה, וכן האמירה ההיא היא צורך לנרות, שמספר בזה טעם המצוה למה אנו מדליקין, ודבר זה חובה, שהרי כל מה שמדליקין הוא רק כדי לפרסם הנס, ובאמירה הזו הרי מפרסם הנס שאומר טעם ההדלקה. (והאמירה הזו בת ל"ו תיבות כנגד נרות חנוכה).

ג. מהות האמירה ועניינה

הנה כפי שהובא לעיל יש את דעת המ"ס שלפנינו שעניין האמירה בזה הוא כתנאי וכלשונו "ומתנה ואומר" וכו' ושכן הביאו כמה רבואתא. וצ"ב בכוונה זו, מדוע בכלל צריך תנאי, וגם למה זה מועיל, דבלא"ה האיסור של השימוש בנרות חנוכה קיים ועומד מאחר שהוקצה למצוותו. ועוד שהיכן אומר בנוס' הנרות הללו ל' תנאי.

ובפסיקתא (שכל טוב – בובר, שמות פרק טז) ראיתי לשון בדומה לזה בעירוב, ז"ל: "ומברך חד מינייהו ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב, ומתנה ואומר בדין יהא לך שרי לאפוקי ולעיולי ולטלטולי בשבתא בכולה מתא דנא לנו ולכל ישראל הסמוכין על עירוב זה עד זמן פלוני: וגם כאן אין הלשון כתנאי רק כהודעה של כוונת המעשה, שע"י העירוב יהא מותר בטלטול.

ועי' בשו"ת הרשב"א (חלק ה סימן רנז) "אבל במדיר לחבירו, ועל אותו נדר ממש הוא מקדים ומתנה ומבטלו בפיו, ואומר: כל נדר שאני עתיד להדיר את פלוני, כדי שיעשה עמי כך וכך, הרי הוא בטל". וגם כאן מצאנו שהלשון "מתנה" אינו

למצוה לכתחלה אבל בתרע"ו בט"ז ומ"א ג"ה בשם רש"ל אומר הנרות אחר הראשון שהוא עיקר וצ"ע. ועיין בה' ר"ח אי מברכין על מנהגא ואי"ה בתרע"ו יבואר מזה":

ושם במשבצות זהב (סימן תרעו) כתב: אחר שהדליק. עט"ז. וכ"כ המ"א ג' ומ"מ צ"ע דהא בין הברכה והדלקת נר ראשון אסור להפסיק ולומר הנרות הללו א"כ י"ל דהברכה על כל הנרות קאי וכמו שנראה ממ"ש המ"א בריש הסי' בב"י בסי' תרע"ב דאם הדליק אח"כ אין מברך ומשמע אם כיון שצריך לברך שנית, א"כ משמע שהברכה קאי על כל הנרות, ולמה יפסיק בין ברכה להדלקת שאר הנרות. ומ"מ הא ודאי אחר גמר כל הג' ברכות והדלקת נר ראשון הוא שיאמר הנרות. ואני העני לא ראיתי לנהוג כן, וח"ו אין אומר נגד מאורן של ישראל מהרש"ל ז"ל, ומ"מ מי שנוהג ואומר אח"כ הנרות הללו לאחר שהדליק הכל נמי שפיר דמי כו' וצ"ע. ומנין ל"ו תיבות עמ"א ושם יבואר אי"ה ועא"ר אות ח' בזה:

מבואר להדיא שדעתו לכתחילה לאומרו אחר הדלקת כל הנרות, ומחשש להפסק, וכן נהג הוא בעצמו. ורק מחמת הוראת המהרש"ל לא הורה כי אם בלשון דיעבד. וכ"פ במ"ב שם "ומ"מ מי שנוהג לומר הנרות הללו לאחר שהדליק הכל נמי שפיר דמי [פמ"ג]". הרי שהמ"ב נקטו בלשון לכתחילה "מי שנוהג".

וכ"מ בשולחן ערוך הגר"ז (פסקי הסידור דיני חנוכה) "יברך בכל לילה להדליק נר חנוכה ושעשה נסים ובליילה ראשונה יברך גם כן שהחיינו. ואין להדליק עד שיגמור כל הברכות... ואחר שידליק הנרות יאמר זה: הנרות הללו כו'.

וכמשנ"ת כל האחרונים [ואצ"ל בראשונים שכ' לאומרו בסדר הברכות] לא ס"ל כפרמ"ג אלא הסכימו עם המהרש"ל שאין כאן חשש הפסק כלל, ומאחר שהוא מענין ההדלקה.

לרבות ד' רבותינו השתילי זיתים וכו"ל. וכ"מ דעת מהרי"ץ שהביא זה, ולא חש להפסק כמש"כ לחוש בכמה מקומות, [אף שיש לדחות שר"ל

ויסברו ב"ב [או אף הוא] שמדליקו גם להנות מאורו וגם למצוה, וע"כ נגד זה אומר כן.

ועוד שעי"ז מזכירים שעל מעשה הנסים מדליקים ולא בסתם, והיינו כחלק מפרסומי הנס שאומר כ"ז בפירוש ופירוש אף שכבר בברכת שע"נ ג"כ אומר ענין הנס. וכע"ז כתב בערוה"ש שם, "וזהו משום פרסומי ניסא, אבל אם לא אמר זה לא עיכב והרמב"ם לא הזכיר זה כלל עם כי ישנה במס' סופרים. עכ"ל. ויש להעיר שמזה שלא הביא זה הרמב"ם מבואר לכאורה שס"ל שאינו אלא מנהג, וכנראה בזמנו לא נתפשט המנהג [במקומו עכ"פ].

ולכאורה דברי הערוה"ש בשלא עיכב אינה אמורה רק לד' רוב הפוס' אך לד' התשב"ץ וסיעתו שחוב הוא י"ל שמעכב. אך גם זה יש לדחות שאף לדידהו אינו לעיכובא וכן מסתברא, מאחר שגם בגמרא ובר"ף והרמב"ם לא נזכר זה.

ד. ההקפדה במנין התיבות

ועוד כ' בשו"ת מהרש"ל סימן פה ז"ל: ויברך וכו' הנרות כו'. וזו נוסחה הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הניסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו ע"י כהנך הקדושים וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קדש הם ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל ניסך ועל ישועתך. לא תשנה ולא תוסיף ולא תגרע והטעם מפורש וסימן ל"ו תיבות לבד הנרות הללו כאלו אמר הנרות הללו ל"ו הן.

הרי דס"ל שאין לשנות מהנוס' ע"מ שיהיה כמנין התיבות בדוקא. וכן אינו כולל תיבות "הנרות הללו". ובע"כ יש איזה ט"ס בדבריו שהרי לפי החשבון יוצא 39 תיבות, וכבר העיר כן בכה"ח כח, יעו"ש. וגם הערוה"ש ס"ח כתב: וז"ש שיש בכאן ל"ו תיבות כמנין נרות חנוכה לא אוכל לכוין החשבון. ע"כ. ועי' להלן בדברי הא"ר.

בדוקא על ל' תנאי אלא על הודעת כוונת דבריו ומעשיו, ומסתברא שהיינו בין להיתר ובין לאיסור, ובזה יובן שפיר הל' שבמ"ס לפנינו "ומתנה ואומר" שאינו אלא כהודעת האיסור של הקצאת הנרות למצוותם בלבד, ותל"מ.

אלא דאכתי לא יספיק למה ששאלנו למה זה מועיל, ומדוע לומר זאת. ובשלמא גבי נדר שמחיל עי"ז ביטול דברים או לגבי עירוב שע"ז מבהיר כוונת המעשה וי"ל שחל עי"ז ההיתר לטלטל, שלא יהא כמעשה קוף בעלמא. ועוד שלפ"ז לא יובן ד' התשב"ץ שכ' שחוב הוא, וגם לא יובן מדוע אומרו בתוך סדר הברכות, ולא אח"כ.

ושמא י"ל דלולי אמירתו זו על ידי ההדלקה לא היה נאסר כל השמן שבנר רק מקצתו כדי מעשה הדלקה גרידא, דהדלקה עושה מצוה [מאחר וכבתה אין זקוק לה] או לכל היותר כדי השיעור הנצרך, וע"י אמירה זו מחיל הוא את חלות האיסור על כל השמן. וא"ת מדוע אומרים זה דוקא בנ"ח ולא גבי נר שבת, י"ל דגבי נ"ש מאחר שהוא צריך לנר כדי שיהיה לו אורה בסעודתו אין לחוש שיבא לחוס על השמן וליקח ממנו וכדו' אך גבי נ"ח שא"צ לו כלל יש לחוש ועי"ז לא יקיים המצוות חכמים כראוי, וע"כ נאסר עליו הכל. ובזה יובן הכל שפיר בשיטה זו.

ולכאורה לפמש"כ המדליק בביהכנ"ס אין לחוש ולא היה צ"ל, אך י"ל שלא חילקו בדבר, או ששם יש את הפרסומי ניסא באמירה זו, ולפ"ז יש לשיטה זו את שני העניינים. ולפ"ז יובן הה"א שלא לומר עי' בלקט"י (עמוד קנא ענין ד) כתב "ואמר מי שהדליק בב"ה צריך לומר הנרות הללו, אבל המשתתף אין צ"ל הנרות הללו". והיינו אף על פי שלא שמע מהמדליק דאל"כ מאי רבותא, ומבואר מדבריו שהוא מוטל על המדליק].

ועד"ז י"ל ג"כ לד' ש"ר שרק אומר זה כהודעת דברים ולא כדין. והטעם שאומר זה מחמת שהרי מדליקים בזמן שיש חושך והמדליק אז תמיד מדליקו להנאתו ולרבות נר שבת שהוא למצוה.

קודש, ולא יאמר קודש הם, דאם כן יהיה ל"ז תיבות [אליה רבה].

וסיים שם שכן היו נוהגין הרמב"ם והרא"ם והרא"ש וכן ראיתי בהרא"ש רק שכתב וכל מצות שמנת וכו', ופשוט שטעות סופר הוא שהרי ליתא באבודרהם וכן בטור וכל הפוסקים ליתא תיבת מצות.

כתב מטה משה שם ונוסחות הרא"ש הוא מ"ד תיבות במספר הנרות עם השמשים, עד כאן. והוא תמוה שהרי כתבתי שהוא ממש כרש"ל ל"ז תיבות רק בתיבות מצות לבד יש הפרש והוא טעות סופר כדפירשתי, ואפשר שכיון לרמזים פרק במה מדליקין שממנו הוציא הלבוש. ובאמת תמוה שנוסחות הטור הוא כרש"ל וסותר את עצמו, גם הוא נגד הרא"ש וכל הפוסקים שכיוונו על ל"ז תיבות וכן הלכה: עכ"ל הא"ר.

ואחר המח"ר דברי הא"ר צ"ב דמאי אולמיה דתיבות ועל שכ"ה בכמה ג' בראשונים מתיבת הן שגם היא בכמה ראשונים כמשנ"ת לעיל, ואם מחמת מה שכבר אומר בהן, לק"מ שמתחילה קאי על הנירות עצמם, ואח"כ קאי על השימוש בהן, ודוק.

גם עצם מה שהכריח לכמה ט"ס רק מחמת מנין התיבות צ"ב דהלא כל מי שחידש ענין אמירת הנוס' דוקא לפי מנין התיבות ה"ה המהרש"ל, ומסתמא קודם לכן לא היו מקפידים בזה, וכדמוכח בשינויי הנוס' הרבים. ובע"כ צ"ל דלא סבירא להו וכמש"כ רבינו השתילי זיתים בזה עי' להלן בסמוך, ואם היו מקפידים לא אישתמיט חד מינייהו מלכתוב זאת, כמש"כ מהרש"ל. [ואדרבא מנוס' מוכח איפכא] ואצ"ל שבע"כ לומר כן באגודה, ולבוש שיש בהם שינויים גדולים, אלא אף בשאר הנוס' בראשונים, מוטב שנאמר שלא ס"ל לדקדק בזה, מאשר נאמר כמה ט"ס.

במהרי"ל (מנהגים) הלכות חנוכה כתב: ויש בו ל"ז תיבות כמניין כל הנרות של חנוכה לבד השמשים ועם השמשים הם מ"ד, וסימנך נ"ח מ"ד למראה, ר"ל נ"ח נר חנוכה הם מ"ד וכולם יהיו למראה נס דווקא]. משמע שכולל גם תיבות "הנרות הללו".

וכ"כ בט"ז סימן תרעו סק"ה משמו: וכ"כ המגן אברהם שם סק"ג משמו: אומר הנרות וכו' - אחר שהדליק נר ראשון אומר הנרות ויהיו ל"ז תיבו' מלבד ב' תיבות הראשונ' רמז למנין הנר' [רש"ל] ובהני תיבות הנרות הללו יש ח' אותיות רמז לח' ימי חנוכ'.

וכ"פ הבן איש חי (- הלכות שנה ראשונה - הלכות חנוכה), ומ"ב סק"ח, וערוה"ש ס"ח, וכה"ח שם וש"א.

וכ' האליהו רבה שם סק"ח [על הלבוש] כדי להודות וכו'. אבל רש"ל שם כתב נוסח הנרות הללו וכו' כדי להודות לשמך על נפלאותיך וכו' ולא משנה ולא מוסיף ולא מגרע, והטעם מפוסקים וסימן ל"ז תיבת לבד הנרות הללו אנו מדליקין, עד כאן.

והנה מטה משה כתב עליו יש תיבה יתירה מל"ז ומצאתי בדפוס אחד כתב בו על הניסים ונפלאות ואז מכוי' ל"ז, ושמחתי כמוצא שלל רב עד כאן לשונו.

ותמיהני שזהו ודאי טעות הוא דאם כן נאמר על התשועות וניסים ונפלאות^{קכג}. ועוד שראיתי במסכת סופרים והגהות מימוני והרא"ש (שהרי ליתא באבודרהם) וטור שכתבו ועל הנפלאות. אלא לעניות דעתי דתיבות "הן" טעות סופר הוא וצריך לומר הנרות הללו קודש ואין וכו' דהא מסיים להשתמש בהן, וכן משמע באבודרהם כנוסחות רש"ל ממש ולא נזכר שם תיבת הן, [וכ"כ משמו בשער הציון (סימן תרעו יג) ויאמר הנרות הללו

^{קכג} ר"ל שנצטרך להוריד גם את העל השלישי ובזה שוב יגרע מהמנין, וצ"ל דלד' המט"מ לא יוריד רק אחד, וזה לא ניחא לא"ר מצד דקדוק הלשון.

אך נראה שכוונת רבינו למש"כ האבודרהם בסדר תפילת שמונה עשרה בזה"ל:

"יש אנשים שמנו התיבות שיש בכל ברכה וברכה משמונה עשרה והביאו פסוקים על כל ברכה מעניניה שעולין תיבותיהם כמנין תיבות הברכה, וכן עשיתי אני בראשונה מנין כזה. ואחר כך נראה לי שאין לו יסוד ולא שורש כי לא תמצא מקום בעולם שאומר שמנה עשרה בענין אחד תיבה בתיבה, אלא יש מוסיפין תיבות ויש גורעין ואם כן המנין הזה אינו מועיל אלא למי שעשאהו לא לזולתו. ולמה נטריח על הסופרים לכתבו". עכ"ל.

ובזה יישב רבינו דכ"ש והוא הדין בעניינינו יובן המנהג שלא הקפידו בדבר. ודוק. וכמשנ"ל לעיל מסתמא כן דעת רוב הראשונים שלא כתבו כמהרש"ל. וע"כ השמיט רבינו את דברי הט"ז והמ"א בשם הרש"ל בזה.

ואגב עי' בנוס' כנה"ג בזה שיש בה הוספות רבות ויש להניח שלא שינוהו מימות רבינו וא"כ מהנוס' זו גופא מוכח דלא קפידו, ורבינו החזיק במנהג המשתלשל ובא בידיהם מאבותיהם.

ועי' גם בשו"ת שיח יצחק (סימן שמח) "ומה שמעורר למה לא נהיגי לומר הנרות הללו בנוסח מהרש"ל שבמ"א (סי' תרע"ז סע"ק ג' ועיין במחצית השקל שם), הנה גאון האמרי אש ז"ל נזהר בזה כמוכח בסדרי מנהגיו שבס' זכרון יודה, ועל נוסח הסידור אין להקשות דרובי ורובא נוסחאות שבתפלה הן בשמ"ע יש שינויים רבים, ועד יעמוד הכהן לאורים ותומים כחז"ל סוף סוטה, אז יבוררו הנוסחאות".

רמז בתיבות הנרות הללו

כתב המגן אברהם שם סק"ג: "ובהני תיבות הנרות הללו יש ח' אותיות רמז לח' ימי חנוכה:

ובפרי מגדים (במשבצות זהב – אגרת): הנרות הללו כמו האלה תשבי, ומ"ש שם שוה לנקיבות כזכרים לכאורה נר זכר הוא וכן בדרוז"ל אף הכלי בלשון זכר מטלטלין נר חדש לא ישן והקבוץ בנקיבה כמו אבות ופילגשים בהיפוך. י"ל ב' ידיעת אי שייך עיין בשערי תפלה לזמן הזה ההר הטוב יע"ש עיין מ"ש בפריי הנרות הללו ח' אותיות אי גרס נרות הללו הוה א"ש ובכל נוסחאות הנרות הללו ומלת מדליקין בהן הן קשה כמ"ש. י"ל אי הוקצה המנורה ח' ימי חנוכה למצותה וצ"ע:

וצ"ע מדוע הקשה כן הא בפשיטות י"ל דכוונת המ"א מחמת ד-הנרת היינו חסר וכדכתיב בקרא בהעלותך את הנרת. וכ"כ להדיא בלבד"ש, והביאו הכה"ח ס"ק כט. וכ"כ במ"ב "ובשני תיבות הנרת הללו יש ח' אותיות רמז לח' ימי חנוכה".

ביאור בדברי רבינו השתילי זיתים

ובשתילי זיתים סק"ח בזה"ל: אחר הדלקת הראשון שהוא עיקר יאמר אותו ויגמור ההדלקות בעוד שאומרו, ואין מנהגינו להקפיד במנינים (עמ"ש הר"ד אבודרהם בס' התפילות).

הנה יעו"ש באבודרהם ולא מצאנו כן, רק מקורו כמש"כ לעיל מהמהרש"ל. ונ"ל שחסר בכאן ציון וצ"ל אחר המילים "ויגמור ההדלקות בעוד שאומרו, (ט"ז ומ"א). ואין מנהגינו להקפיד במנינים (עמ"ש הר"ד אבודרהם בס' התפילות)". וגם בזה צ"ע בכוונת רבינו.

ה. הנוסחות בזמנינו בקהילות השונות

נוסח תימן – שאמי (כנה"ג)

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות. שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. על ידי כהניך הקדושים. וכל שמונת ימי חנכה. הנרות הללו קדש הם. ואין לנו רשות להשתמש בהם. אלא לראותם בלבד. כדי להודות לשמך על נסידך ועל נפלאותיך ועל ישועתך^{קכ}:

נוסח תימן – בלדי (ע"ח)

הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות, שעשית עם אבותינו בימים ההם בזמן הזה. על ידי כהניך הקדושים. וכל שמונת ימי חנכה. הנרות הללו קדש הם. ואין לנו רשות להשתמש בהם. אלא לראותם בלבד. כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסידך ועל ישועתך^{קכ}:

נוסח הספרדים

הנרות הללו אנחנו מדליקין על הנסים ועל התשועות. ועל הנפלאות. שעשית לאבותינו. על ידי כהניך הקדושים. וכל שמונת ימי חנכה הנרות הללו קדש. ואין לנו רשות להשתמש בהם. אלא לראותם בלבד, כדי להודות לשמך על נסידך ונפלאותיך וישועותיך^{קכ}:

נוסח אשכנז-וספרד

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות ועל המלחמות. שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. על ידי כהניך הקדושים. וכל מצות שמונת ימי חנכה. הנרות הללו קדש הם. ואין לנו רשות להשתמש בהם. אלא לראותם בלבד. כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסידך ועל נפלאותיך ועל ישועתך^{קכ}:

ו. שנויי גירסאות- וביאורים

הנוס' שלפנינו היא הכתובה במ"ס לפנינו
הנירות האילוק^{קכ} אנו^{קכט} מדליקין על הישועות^{קל} ועל הניסים ועל הנפלאות, אשר^{קלא}
עשית^{קלב} לאבותינו על ידי כהניך הקדושים^{קלג}, קלד וכל [מצות] שמונת ימי חנוכה

^{קכד} מנין התיבות 51, גם בזה י"ל כנ"ל כנגד 36 + 8 שמשים + 6 אותיות נר חנוכה=51.
^{קכה} מנין התיבות 46, גם בזה י"ל כנגד 36 + 8 שמשים + 2 אותיות נר =46. ודע שמל" מהרי"ץ שהבאנו להלן
בביאורים מוכח שאיהו שהגיה הגי' ע"פ מ"ס אך קודם לא נהגו בנוס' זה.
^{קכו} מנין התיבות 38 ובלא המילים הנרות הללו הראשונים עולה 36, וע"כ לא גרסי לבסוף "ועל" "ועל" וכע"ז כתב
המט"מ והובא בא"ר עו"ש. ויש אפשרות נוספת לא לחשב את המילים הנרות הללו השניות שבהמשך.

^{קכז} אעיר על מנין התיבות בכולהו אף על פי שכבר כתבנו שהעיקר בזה דלא סבירא לן לחוש לזה, וכמש"כ רבינו
השתילי זיתים, וכן נהגו רוב הקהילות. מ"מ להראות שלכל מנהג י"ל ג"כ הענין של מנין התיבות. והנה לגי' זו
מנין התיבות 50, וי"ל כנגד 36 + 8 שמשים + 6 אותיות נר חנכה=50.
^{קכח} כ"ה גם במרדכי, אך כל הנוס' אומרים הללו, וכ"ה גי' שו"ת מהר"ם מרוטנברג (חלק ד, דפוס פראג סימן 10),
ספר תשב"ץ קטן (סימן תקעו), רבינו ירוחם – (תולדות אדם וחווה נתיב ט חלק א דף סא טור ב), רא"ש (שבת
פרק ב), טור (אורח חיים סימן תרעו), הגהות מיימוניות (הלכות מגילה וחנוכה פרק ג), ובס' לקט יושר (חלק א
אורח חיים עמוד קנא ענין ד, ובע' קנב ענין א), וכ"כ האבודרהם (חנוכה), ובספר המנהגים (טירנא, חנוכה), וכ"ה
בספר האגודה. ובשו"ת מהרש"ל (סימן פה), ומהרי"ל (מנהגים, הלכות חנוכה), ובשו"ת מהרי"ל (סימן קמה),

בית יוסף (שם), ובשו"ע ס"ד וש"פ. **ביאורים** - ועי' בפרי מגדים על או"ח - (משבצות זהב - אגרת): הנרות הללו כמו האלה תשבי, ומ"ש שם שוה לנקיבות כזכרים לכאורה נר זכר הוא וכן בדרז"ל אף הכלי בלשון זכר מטלטלין נר חדש לא ישן והקבוץ בנקיבה כמו אבות ופילגשים בהיפוך. י"ל ב' ידיעת אי שייך עיין בשערי תפלה לזמן הזה ההר הטוב יע"ש עיין מ"ש בפריי. ועי' בספר אמרי נועם - לחנוכה ויש לרמז זאת בנוסח "הנרות הללו אנו מדליקין", כי הלל"ו עולה ע"א, והם ל"ו ול"ה סנהדרין, מימין ושמאל, כנודע [עיין בברכ"ע מאמר אילו של יצחק פרק לב], ואחרי רבים להטות לטובה, אמר. ע"כ. ועי' בשו"ת בית יהודה (חלק אורח חיים סימן כא) כתב: ... שהנרות ש"ח אנו אומרים עליהם הנרות הללו קדש הם ופירושא הוא ג"כ על הבזיכין שהשמן והפתילות נתונים בהם כפירש"י ז"ל בחומש ...

קט"ז נוס' הספרדים "אנחנו". וכל"ה בלקט"י שם. קל"ה גם בתשב"ץ, ובלקט"י, והגמ"י, אך י"ג התשועות, וכל"ה כל הנוס' היום. וכל"ה ברא"ש ובטוש"ע, ובאבודרהם. ואגודה, ובשו"ת מהר"ם, ורי"ו, ומהרי"ל ומהרש"ל, ויש להעיר ש"על התשועות הוא הראשון כ"ה בנוס' התימן בלדי הנ"ל, אך בשאר הנוס' הוא אח"כ. והוא או השני או השלישי. ובכל המקורות הנ"ל ראשונים ואחרונים הנוס' בסדר הוא **על התשועות ועל הניסים על הנפלאות, מלבד האגודה**, [ויש להעיר שכל הג' שם מחודשת ושונה משארא, והוא נוס' לעיל, וכן גם ג' תימן שאמי (כנה"ג) שונה הרבה היא, ונראה שהשפיע על נוס' אלו מנוס' על הניסים יותר משאר הנוס' ודוק] **ולקט"י**. ועי' במט"מ שכל' לומר רק פעם א' ועל הניסים ונפלאות... ודחאו בא"ר, והבאנוהו להלן עיי"ש.

ביאורים - כתב מהרי"ץ בע"ח שם ז"ל: הנרות הללו וכו' כמו שהוגה בפנים כן הוא במס' סופרים שהעתיקו הרא"ש והמרדכי פ' ב"מ בלי תוספת ומגרעת. [א"ה, מוכח מדברי רבינו מהרי"ץ שאיהו שהגיה וקיים גי' זו בניגוד למנהג שרווח בזמנו, {ועי' מש"כ לעיל בזה ד' רבינו השתילי זיתים}, ונראה לכאורה שהיו אומרים כנוס' כנה"ג, ויש להוכיח כן מההוספות שיש בנוס' זו של ע"ח יותר מהנוס' במ"ס שלפנינו, ופליאה נשגבה היא על שכל מהרי"ץ שהוא הוא הנוס' "כמו שהוגה וכו' בלי תוספת ומגרעת". בעוד שלפנינו הנוס' היא שונה הרבה [וכמו שהעתיקו שני הנוס' וכל מעיין יוכל להבחין בשינויים בנקל], ודוחק לו' שהיה לו גי' אחרת, שהרי כתב: "כן הוא במס' סופרים שהעתיקו הרא"ש והמרדכי פ' ב"מ" ושם ברא"ש והמרדכי ג"כ אינו כן, ודוק. וצע"ג] בתחילה ישועה שהושיענו מיד צד ואח"כ ניסים נס המצאת פך השמן, ואח"כ נפלאות שנעשה פלא בשמן חוץ לטבע שהדליק ח' ימים. ואמר לאבותינו לבד כי נס השמן היה לאבותינו שלא נתבטלו ממצות הדלקת המנורה כאשר עבר אונסם. וסיים בה על נפלאותיהם הקדים העיקר העיקר גבי הודאה מה שאין כן בפתיחה, סדר הדברים מונה והולך. וכל הרא"ש והמרדכי שם, שהר"ם היה אומרו, ובזה ניחא שינוי נוסח הנרות מנוסח על הניסים שבתפילה, דשם פירט כל המעשה הן מהצלת השעבוד הן מגבורות שנתגברו הן מהעמדת דת האמת על תילו ודוק. עכ"ל. וכל שפת אמת (ליקוטים - לחנוכה) בנוסח הנרות הללו [כמ"ש הטור] מקודם תשועה ונסים ונפלאות, שעל ידי ההדלקה מגיעים עד הנפלאות ואחר כך מודים על נפלאותיהם ונסיך ותשועותיהם כו'.

קלא' בכל הנוס' אומרים שעשית. וכל"ה בכל המקורות הנז' מלבד בתשב"ץ ובהגמ"י וכן י"ג במהרי"ל. קלב' י"ג עם אבותינו, וכל"ה בע"ח למהרי"ץ, וכל"ה בנוס' תימן בלדי. אבל בכל המקורות הנ"ל אינו כן. קלג' עי' בנוס' ע"ח וכנה"ג שנהגו להוסיף כאן: "בימים ההם בזמן הזה", והדבר מוכח בעליל שנוס' זה הושפע ביותר מנוס' על הניסים, וכמש"כ לעיל, וגם בשאר ההוספות שם, יותר משאר הנוס', [שגם הם מיסוד עה"נ דוק]. **ביאורים** - עי' בסדר היום (סדר חנוכה) "וכן תקנו לומר אחר הדלקת הנרות, הנרות הללו אנו מדליקין וכו' על ידי כהניך הקדושים וכו', כדי להזכיר התשועה על ידי מי היתה והוא שבח לזרעו של אהרן, וכן תקנו בענין על הניסים שמזכירין בתפלה בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול וכו' וע"כ. ועי' קדושת לוי (קדושות לחנוכה קדושה חמישית) לכן אמרו בנוסח דעל הנרות אנו מדליקין כו' שעשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים, והנרות הללו קודש הם, ולכאורה התיבות 'על ידי כהניך' המה למותר, כי השבח הוא להבורא ברוך הוא בין אם בא על ידי כהנים או על ידי אדם אחר. אך לפי דברינו יתכן, שידוע שמדת כהן הוא בחדס (זוה"ק ח"א פז, א; רמד, א; השמטות רנו, ב), ואינם ראויים לעורר נקמות וגבורות, אפס הנקמה שהיה בימי חשמונאי כהן גדול, מתוך האהבה שאוהב את עמו בני ישראל הוא נוקם נקמות בצרינו, והוא 'גבורה שבחדס' כמו שכתבתי לעיל בשם אדומ"ר בוצינא קדישא ז"ל, וכיון שנצמח הנקמה בימי חשמונאי כהן גדול מתוך אהבה שאוהב אותנו, לכן על ידי כהנים היה ששרשם מחסד.

הניירות האילו קלה קודש [הם] קלי, קלי ואין לנו רשות להשתמש בהן קלה אלא לראותן בלבד קלט, כדי להודות שמך קמ על נפלאותיך ועל ניסוך ועל ישועתך קמא.

לכן אמרו בנוסח דהנרות הללו 'על ידי כהניך הקדושים', להגיד על גודל האהבה והחיבה שאוהב האל הרחמן אותנו.

קלי כ"ה בכל הנוס' הנ"ל, וברוב ככל המקורות, אמנם י"ג שלא אומרים מילת וכל עי' בגי' בשו"ת מהר"ם, יש שלא גרסי כלל כל משפט זה וכל שמונת ימי חנוכה, כמו באגודה, ומהרי"ל, וי"ג מצות שמונת... וכ"ה לגי' א' במס' סופרים, וברא"ש, ובלקט"י. [ועי' לקמן שהבאנו מהא"ר שכל שט"ס הוא ואין לגרוס כן, ויעו"ש מה שהערנו בזה] וי"ג שמונה ימי... וכ"ה ברי"ו,

קלי בכל הנוס' וברוב המקורות שם: הללו, מלבד בשו"ת מהר"ם, ובתשב"ץ, ובהגמ"י. וכ"ה בנוס' אשכנז וספרד, וכן הגי' בהגמ"י, ומהרש"ל, ואגודה, וכן י"ג במהרי"ל, וכ"ה בע"ח למהרי"ץ, ובתכלאל המבואר [וציין שם לגי' השנייה]. וי"ג הן, וכ"ה בתימן בלדי-תורת אבות, וע"ח-מהדורת רש"צ. וכ"ה בשו"ת מהר"ם, ובטור, ויש שלא גרסי כלל מילת הן, כמו ש"ג במס' סופרים, וכ"כ ברא"ש האבודרהם, ורי"ו, וי"ג במהרי"ל, וכן נוס' הספרדים. וכ"כ הא"ר שט"ס הוא, שא"כ יהיה לז תיבות, והביאו בשעה"צ אות יג. ויש גי' "קדושים" כמו בהגמ"י. ויש שלא גרסי כלל לכל המשפט "הנרות הללו קודש הן" כמו בתשב"ץ. וי"ג והנרות... כמו באגודה. והוא מחמת מה שלא גרס מקודם וכל שמונת... וכדלעיל.

ביאורים - עי' בספר חמדת ימים (חנוכה - פרק א): ואח"כ אומרים "הנרות הללו וכו' קדש הם", להגיד יקר תפארת הנרות האלו במקום רמיזתן... ואשרי אנוש יעשה זאת להעלות את הנרות בכוונה זו. ע"ש ע"ד הסוד.

קלי י"ג אין, כמו בתשב"ץ אך הוא מחמת מה שהשמיט גם המשפט הקודם עי' הע' קודמת. קלה כ"ה ברוב המקורות הנ"ל, וכ"ג תימן בלדי- וכ"ה בתכלאל המבואר ותורת אבות, וע"ח-מהדורת רש"צ. אך בתכלאל ע"ח למהרי"ץ, אינו כן אלא בהם, וכ"ה ברוב כתיב"ו וכמו שהעיר בתכלאל המבואר שם אות ב. וכ"ג מהר"ם, ותשב"ץ, וכן נוס' אשכנז וספרד והספרדים. ובר"ו להשתמש לאורם [או לאורה], וכ"ה בהגמ"י, "לאורן". ובלקט"י, ובעי"ז באגודה "ליהנות לאורן", וגי' במהרי"ל.

קלי באגודה זולתי לראותן... וכ"ה במהרי"ל, [ושם י"ג דל"ג בלבד]. קמ כ"ה גם בתשב"ץ, אך בכל הנוס' לשמך. וכ"ג הספרדים ותימן. וכ"ה במהר"ם, ורא"ש והטור, ורי"ו, ובאבודרהם, ובמהרי"ל, ומהרש"ל והגמ"י, ולקט"י [ובאגודה "לשם קדשך"], וי"ג "להודות ולהלל לשמך הגדול", ומקור מהלבוש ס"ד. וכ"ג אשכנז וספרד. ומילת ולהלל כן י"ג במהרי"ל.

קמא כ"ג תימן בלדי, גם בסדר וגם בכפילות מילות ועל, אך גי' הספרדים שלא לכפול מילות ועל רק לומר פעם אחת בתחילה, וגם הסדר הוא קודם על נסוך ונפלאותיך וישועותיך, וכ"כ הכה"ח ס"ק כח. וכסדר הזה כ"ה בנוס' אשכנז וספרד [עם כפילות מילות ועל]. וכ"ג רי"ו, וגי' מהר"ם רק על נפלאותיך ועל ישועתך. וכן י"ג במהרי"ל, ובאגודה על נסוך ועל גבורתך ועל תשועתך. ועי' במש"כ המט"מ שהובא בא"ר, שמצא נוס' שלא לכפול על בתחילה, וכ"ז מחמת ענין החשבון במנין התיבות יעו"ש.

ביאורים - ועי' בפרי צדיק בראשית לחנוכה "ואמר אחר כך בתיקונים שם ואיהו הוד תמניא יומי דחנוכה וכו', והוא כמו שאמרנו שנקרא חנוכה על שם חנוכת האור שמאיר בלב ישראל ונקרא הלב הר קדשי. וכן אומרים בחנוכה ועל הנפלאות וכן בנוסח הנרות הללו ועל נפלאותיך נפלאות הם דברים הנעלמים ומכוסים דברים שכיסה עתיק יומין שזוכין בחנוכה להתגלות על ידי נרות חנוכה" ושם אות [ג] כתב: הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות. הנה נסים ונפלאות שייך בנס הנרות שהיה אז אבל תשועות זה שייך בענין המלחמות ואינו ענין לטעם נס הנרות שהיה אחר נצוח המלחמה וגם צריך ביאור הכפל נסים ונפלאות. אכן פלא הוא ענין מופלא ומכוסה משכל אנושי ובקריעת ים סוף כתיב עושה פלא, כי על פי שכל אנושי לא היה שום השגה מדוע יעברו ישראל בים ביבשה והמצרים יטבעו, כי היה קטרוג מה נשתנו אלו מאלו ועל כן איתא בזוה"ק (ח"ב נ"ב ב) דקריעת ים סוף בעתיקא תליא. ע"כ.

עיוני תפילה

יש להעיר הערה מעניינת לעיון שהעירנו ת"ח ויר"ש מובהק בגירסת נוס' על הניסים שבנוסחתינו בנוס' הבלדי, מסיים בה כך: על הנסים ועל הגבורות ועל התשועות וכו' "ועל כולם יי' אלוהינו אנו מודים לך" הטוב כי לא כלו וכו'. ולכאורה צ"ב שיש בזה כפילות לשון מיותר, שהרי כבר אנו אומרים מתחילה "מודים אנחנו לך שאתה הוא יי' אלהינו על חיינו המסורים בידך כו' על הנסים ועל הגבורות ועל התשועות וכו', וכו' הטוב כי לא כלו וכו'. ומה צורך יש להוסיף עוד "ועל כולם יי' אלהינו אנו מודים לך, ועי' במהרי"ץ (ח"א ע' קסב) שנראה שהרגיש בדבר וביאר בזה"ל: ועל כולם וכו' חוזר אל מילת נסין ונפלאותיך, וגם אל על הנסים שהוסיף בה ודוק, עכ"ל.

אך עדיין אינו מספיק, שאם לסיכום הענין אנו צריכים, מ"ש בשאר ימות השנה שאומרים ג"כ בפירוט כמה עניינים "על חיינו וכו' על נשמותינו וכו' על נסין ונפלאותיך שבכל עת כו', ואין מסכמים בסוף כן. ודוחק לחלק שזה מחמת אריכותו יותר. גם עוד אנו מסיימים כל החיים יהללו את שמך וכו' ולכאורה די בזה. [ואפשר די"ל שמאחר ואומרים בסוף עה"נ לשון בקשה דהיינו "כשם שעשית וכו' כך עשה וכו' ע"כ ראו לחזור שוב לענין ההודאה ויל"ע], גם כי אינו מסודר כ"כ בלשון שממשיכים אחרי משפט זה, שהרי מתחילה אומרים "ועל כולם יי' אלהינו אנו מודים לך, וממשיכים - הטוב כי לא כלו וכו'. והגם שרבינו הרמב"ם בסדר תפילות כתב כן, צ"ע.

ואפשר שיש להעלות השערה דט"ס הוא, ונתחלף למעתיקים מל' ברכה שניה של ברכת המזון ששם אחר נוסח עה"נ פותחים בנוסח זה "ועל כולם יי' אלהינו אנו מודים לך" שכך הוא גם כל ימות השנה, ושם באמת מותאם גם המשך הל' "ומברכים את שמך וכו'". ויש להוכיח עוד שנוס' זו אינה מנוס' "עה"נ גופא שהרי המנהג שלא לכפול נוסח זה בברכהמ"ז, וכמש"כ ידידינו השה"ט ר' אדם בן נון הי"ו בקובץ הביאורים שבסוף התכלאל המבואר אות רפ, ומהטעם שכבר אומרים אותו ממילא אח"כ באותו נוס' ואין טעם לכפול, וזה צ"ב כיצד יתקנו נוס' לאומרו בין בברכהמ"ז ובין בשמונ"ע שיותאם רק לשמונ"ע ולא לברכהמ"ז, אלא ע"כ צ"ל שט"ס היא כנ"ל. ואפשר עוד שהרמב"ם גופיה גרס כנוס' השאמי שאומרים אח"כ בשמונ"ע "ועל כולם יתברך וכו' [וכמו שהוא כן בסדר רב עמרם גאון סדר חנוכה "ועל כולם יתברך, וכל החיים וכו' וכע"ז עי' במחז"י סימן צג ועוד], ומזה נגזר הט"ס, ואע"פ שלא כתב כן בסדר השמונ"ע, לא כתב רק עיקר הנוס', וצ"ע.

לתגובות נא לפנות למערכת.

התמדה בלימוד התורה בימי החנוכה

כתב השל"ה הקדוש (בסוף עניני תפילה וקריאה בספר תורה) וזה לשונו: תוכחת מוסר לחנוכה, יחשוב שעיקרו נתקן להודות ולהלל להשי"ת על כי היוונים חשבו לבטל תורה ומצוות, אם כן הימים הקדושים האלה ראויים יותר להתמדת התורה הקדושה מבשאר הימים כי תלמוד תורה כנגד כולם.

ובספר מנהגי החתם סופר (פרק ט' א') כתב וזה לשונו: בחנוכה הזהיר להתעסק בלימוד התורה הקדושה יותר מבשאר הימים והקפיד מאד על זה שמבלים ימים האלו בחבלי שחוק, כי אמר כאשר נזכר ג"כ בספרים, שעצת היצה"ר הוא להפריע את העם מעבודת ה' ומתלמוד תורה בימי חנוכה אשר תקנו לנו חז"ל להודות ולהלל, והלימוד הוא ענין גדול בזמן הזה כי אז נמסרו סודות התורה למשה רבינו ע"ה, עכ"ל.

(לשכנו תדרשו ח"א מ"ה)

מכתבים למערכת

לק"י

לכבוד

הנהלת מערכת "הלכה ומסורה"
החבורת ההלכתית החשובה ליהדות תימן
שלום רב

שלומכון יסגא

ברצוני להכיר תודה ולהוקיר את כל העוסקים במלאכה מאזכת הקודש, ובפרט להרב
אליעזר קליט"א, ולהרב החפץ בעיוס לאו שליט"א, וכל צוות העוזרים והמסייעים כל אחד
לפי מאלתו, המוציאים מלמנם מהונם ומאמצם, בהפצת תורת ה' תורת אמת, וכיחוד חיבולי
תורה אוליכא ברכינו הגדול, מאור הגולה גלות תימן המצויינת ככל מיני באורייתא, החכם
השם בעל המחבר ספר "שתי ילדי ציתים" הלא הוא רבינו דוד משרקי (מלרחי) זצ"ל לתע"א, כי
ממנו ילתו כל העברים, בזכה והעמיד פירוש נפלא תוך כדי כירור וזירוף מעמיק אלימוד והבנת
המחבר מרן בעל השו"ע.

אשר על כן אמינא איילר חילתא אורייתא לאמורי, ויתברכו מאקור הכרכות ברוכ חסדו וטובו
הגדול עלינו ויכלולנו מיני בטיב, ברוחניות ובגשמיות ככל ענינינו
ומתוך בריאות איתנה, וחפץ ה' בדיהם יצח עם כל לאור העוסקים במלאכה אכ"י

ביקרא דאורייתא

ישי שלום - פתח-תקווה

הודעה חשובה

ניתן לשלוח למערכת למדור זה גם
תגובות, הערות והארות, וכן למדור
"שקלא וטריא", בעירוף שם מלא
וטלפון [הרופה שלא לפרסם שם מלא,
יש לציין זאת].

בברכה
המערכת

לכבוד מערכת מפא אורחות הלכה

כענין החוכרת הלכה ומסורה

אברתי על החוכרת כמה וכמה פעמים ומהם
כענין רב, ונפעמתי להכיר מקרוב שתוכנו רב
המאגלה ברמת הכתיבה והעיון, הן במאמרים
המסורתיים המעניינים, והן בד"ת של הרבנים
הגאונים, והן בהלכות ומנהגים, הבכרים ערוכים
בטווי"ד מתוקים מדבש ונופת צופים.

ולא נותר אלא להודות ולהעריך את מסירותכם
לענין החלוקה, ולאו עניינים לבטאכם, ויה"ר
להקב"ה ילח ברכה והצלחה בכל מעשי ידיכם,
בכל מכלל. יוסף ע. - מהדרום.

נרות חנוכה וחינוך הבנים

הרב יהודה צדקה זצ"ל היה נוהג לומר כי בכתוב: "הנרות הללו קודש הם", יש רמז לחינוך הבנים, שעליו להיות קודש לתורה ולעבודת ה', "ואין לנו רשות להשתמש בהם", אסור למנוע אותם מלימוד התורה כדי להשתמש בהם לצרכינו, "אלא לראותם בלבד" – לראותם עמלים בתורה. ואכן יש קשר בין הדלקת נרות חנוכה ובין הזכות לגדל בנים תלמידי חכמים אמרו חז"ל במסכת שבת (כ"ג:): אמר רב הונא הרגיל בנר, זוכה לבנים תלמידי חכמים שנאמר, כי נר מצוה ותורה אור, שעל ידי נר מצוה של שבת ושל חנוכה, יבוא אור של תורה. ומעשה ברב הונא שהיה רגיל לעבור על פתחי ביתו של רבי אבין, וראה שהיה זהיר מאד בהדלקת הנרות לכבוד שבת ולכבוד חנוכה, אמר בטוחני שיצאו מבית זה שני תלמידי חכמים גדולים ובאמת יצאו מבית זה, רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין, אחד כנגד שהיה זהיר בנרות שבת, ואחד כנגד שהיה זהיר בנרות חנוכה.

מסירות נפש לתורה

רבים הקשו מדוע אין אנו מזכירים בתפילת "על הניסים" את נס פך השמן שדלק שמונה ימים? מבאר הגאון רבי יעקב ניימן זצ"ל, כי זה שהקב"ה יכול ומסוגל לעשות ניסים גדולים, אינו חידוש עם ישראל ראה את ניסי יציאת מצרים העצומים, שנעשו ע"י הקב"ה כך שאין כל חידוש בזה שהקב"ה עושה ניסים. עיקר מה שרוצים חז"ל ללמדנו, וזאת אנו מוצאים בתפילת על הניסים, הרי זה מה מחויבים אנו לעשות לכבוד הקב"ה, כפי שעשו החשמונאים, שמסרו נפשם על קדושת השי"ת, כי לא היתה להם כל הבטחה מהקב"ה שינצחו, ודרך הטבע היה שלא ינצחו ובכל זאת מסרו נפשם. מספר הרב ניימן כי סעד פעם אצל החפ"ץ חיים זצוק"ל יחד עם עוד כמה רבנים. קרא החפ"ץ חיים: "מדוע אנו שותקים ומחרישים לנעשה ברוסיה, הם לא נותנים לנו לשמור על התורה, עלינו לקום ולעשות איתם מלחמה, וכי מה אנו מפחדים שמא יהרגו אותנו? כדאי עבור כבוד שמו ית' ליהרג! (כמובן כוונתו היתה דווקא לרוסיה שלא נתנו לשמור על התורה אפילו בחדרי חדרים). משה רבינו בשעה שקיבל את התורה בשמים היה עליו לערוך מלחמה עם המלאכים, כפי שנאמר בתהילים: "שבית שבי". לולא מלחמה לא היינו מקבלים התורה, כי בשעה שאדם נלחם על דבר מסוים, סימן הוא כי הדבר נוגע לו מאד!

(הגר"י ניימן, דרכי מוסר)

נר ה' נשמת אדם

לע"נ עמוד הימיני פטיש החזק

מגדולי רבני וחכמי תימן מעתיקי השמועה

בדורות האחרונים

ה"ה כמוהר"ר רבינו חיים ב"ר שמואל כסאר

זצוקללה"ה, תנצב"ה

◆ רוח ה' תניחנו בגן עדן ◆

ברכות לראש משביר

מערכת חוברת הלכה ומסורה מביעה את הוקרתה
לשה"ט ר' שגיב מחפור הי"ו בעל חנות "נוסח תימן" –
החנות המרכזית ליהדות תימן, על תרומתו הנכבדה.
יה"ר שיראה ברכה בכל מעשה ידיו, ויצליח בכל אשר
יפנה, אבי"ר.

טוב עין הוא יבורך

מערכת חוברת הלכה ומסורה מביעה את הוקרתה
לעורכי העלון השבועי "ענפי התורה" ובפרט לשה"ט
ר' תמיר גידן הי"ו על נכונותו לבוא לעזרת ה' בגיבורים
בענייני החוברת, יה"ר שיראה ברכה בכל מעשה ידיו,
ויצליח בכל אשר יפנה, אבי"ר.

אם אין קמה - אין תורה

קראת, נהנית, החכמת. אך דע, שמחוסר תקציב החוברות
מפורסמות במתכונת מצומצמת, וחבל. אם הדבר מוצא חן
בעיניך, ומבין הינך את יקר השיבותו,
נא הרם ירך להיות שותף עימנו בעשייה הברוכה למען עתיד
עדתינו המפוארה, ועתידך ועתיד ילדיך. וכמובן שזכות
הרבים תהיה תלויה בכך.
פנה למערכת

👉 בכל ענייני החוברת ניתן לפנות 👈

למערכת מפעל ארחות הלכה, הרב אליעזר ק. ☎ 0527138106

אנ בדוא"ל: mah@013net.net אן בטלפון: 0737282777.

© כל הזכויות שמורות

